Mannerheimin Lastensuojeluliiton lausunto **4.4.2022**

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Kansalaisaloite kouluväkivallan kirjaamiseksi rikoslakiin (KAA 5/2021 vp) ja lakialoite rikoslain 21 luvun muuttamiseksi (LA 12/2019 vp)

Kansalaisaloitteessa (KAA 5/2021 vp) esitetään, että eduskunnan ja hallituksen on ryhdyttävä lainvalmistelutoimiin koulukiusaamisen sisällyttämiseksi omaksi rikosnimikkeekseen rikoslaissa. Lakialoitteessa (LA 12/2019 vp) esitetään, että henkeen ja terveyteen koskevia rikoksia koskevaan rikoslain 21 lukuun lisätään oma pykänsä koulukiusaamisesta.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) tekee kiusaamisen vastaista työtä yhteistyössä koulujen kanssa, nettiympäristössä sekä tarjoaa tukea kiusaamista kokeneille lapsille ja nuorille sekä heidän vanhemmilleen. MLL:n kiusaamisen vastaisessa työssä painottuvat ennaltaehkäisevät ja yhteisölliset näkökulmat. MLL kouluttaa opettajia, ohjaajia ja vanhempia näistä asioista ja tarjoaa tietoa sekä välineitä kiusaamisen ehkäisemiseen ja käsittelyyn lasten ja nuorten kanssa. Lisäksi MLL koordinoi Kourauhaohjelmaa ja tukee kiusaamista kokeneita nuoria Selviytyjät-vertaistukiryhmissä.

Koulutusta koskevan lainsäädännön (perusopetuslain 29 §, lukiolain 40 § ja ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 80 §) mukaan jokaisella oppilaalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Tätä jokaisen lapsen ja nuoren oikeuden toteutumista tulee parantaa vahvistamalla kiusaamisen ja muun väkivallan ehkäisyä ja siihen puuttumista. MLL ei kuitenkaan pidä koulukiusaamisen säätämistä rikoslakiin omana rikosnimikkeenään tehokkaana tai edes perusteltuna toimenpiteenä tämän tärkeän tavoitteen saavuttamiseksi.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 18 artiklan 1 kappaleen mukaan valtion on ryhdyttävä **kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta**, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen väkivalta.

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa nro 13, joka käsittelee lapsen oikeutta olla joutumatta minkäänlaisen väkivallan kohteeksi, lasten keskinäisestä väkivallasta todetaan, että siihen ”kuuluu ruumiillinen, henkinen ja seksuaalinen väkivalta, joka tapahtuu usein kiusaamalla ja jota lapset harjoittavat muita lapsia kohtaan, usein lapsiryhmissä. Tämä ei pelkästään vahingoita lapsen ruumiillista ja henkistä koskemattomuutta ja välitöntä hyvinvointia, vaan sillä on usein vakavat seuraukset lapsen kehitykselle, koulutukselle ja yhteiskuntaan sopeutumiselle keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä.” Komitea toteaa, että ”vaikka lapset ovat toimijoita, lapsista vastuussa olevien aikuisten on ratkaisevan tärkeää puuttua asianmukaisesti kaikkiin väkivaltayrityksiin ja ehkäistä tällaista väkivaltaa.”

Rikoslain ja rikosprosessin tulee olla viimesijainen keino lasten ei-toivottuun käyttäytymiseen puuttumisessa ja muiden keinojen tulee olla ensisijaisia. Lapsen oikeuksien sopimuksen 40 artiklan 3

kappaleen mukaan valtion on pyrittävä edistämään sellaisten lakien säätämistä ja menettelytapojen käyttöä, jotka soveltuvat erityisesti lapsiin, joiden väitetään syyllistyneen, joita syytetään tai joiden on todettu rikkoneen rikoslakia, ja erityisesti: a) säätämällä vähimmäisiän, jota nuorempia lapsia ei pidetä kelpoisina rikkomaan rikoslakia sekä b) **aina milloin mahdollista ja toivottavaa, ryhtymään muihin kuin oikeudellisiin toimenpiteisiin tällaisten lasten kohdalla. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa nro 25, joka koskee lapsen oikeuksia rikosoikeusjärjestelmässä, korostetaan puuttumistoimia, joissa vältetään turvautumista rikosoikeudellisiin toimenpiteisiin.**

Suomessa ja muissa Pohjoismaissa rikosvastuuikäraja on 15 vuotta eikä tätä ikärajaa ole perusteltua laskea. Perusopetuksen oppilaiden osalta kiusaaminen voi siten tulla rikoksena kysymykseen vain ylimpien luokkien osalta. Koulukiusaaminen voi täyttää rikoksen tunnusmerkistön, esimerkiksi pahoinpitelyn, kunnianloukkauksen tai yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä koskevan rikoksen tunnusmerkistön.

Kiusaaminen kouluissa ja oppilaitoksissa on vakava ongelma ja sillä voi olla kauaskantoisia seurauksia niin yksilön kuin yhteiskunnankin kannalta. Kiusaamista on ehkäistävä järjestelmällisesti ja tavoitteellisesti ja kiusaamiseen on aina puututtava. Kouluilla ja oppilaitoksilla on oltava selkeät toimintatavat kiusaamistilanteisiin puuttumiseksi ja selvyys siitä, kuka toimija ottaa minkäkin vastuun. Koko kouluyhteisö on sitoutettava kiusaamisen vastaiseen työhön.

Koulun henkilökunnan ja muiden viranomaisten vastuissa kiusaamiseen puuttumisessa on tällä hetkellä ongelmia. Koulun järjestäjällä on velvollisuus puuttua kaikkeen kiusaamiseen ja kaltoinkohteluun, mutta sääntely on löyhää ja jättää tilaa paikalliselle harkinnalle. Koulutusta koskevaan lainsäädäntöön ei ole selkeästi kirjattu, mitä kenenkin toimijan pitää kiusaamistapauksissa tehdä, kenelle ilmoittaa ja kuka kantaa vastuun. Käytännöt vaihtelevat alueittain, joka vaikuttaa siihen, että koulut ja oppilaat ovat eriarvoisessa asemassa ja riittävä puuttuminen kiusaamiseen jää monissa tapauksissa toteutumatta.

MLL esittää, että perusopetuslakiin, lukiolakiin ja ammatillisesta koulutuksesta annettuun lakiin kirjataan säännökset kiusaamisen puuttumisen menettelytavoista ja vastuuhenkilöistä. Tämä olisi vaikuttavampi keino vahvistaa kiusaamiseen puuttumista kuin kirjata koulukiusaaminen omana rikosnimikkeenään rikoslakiin. Kouluilla ja oppilaitoksilla tulee olla nykyistä selvemmät vastuut ja menettelytavat kiusaamiseen puuttumisessa. Kiusaamisen ehkäisemisessä ja siihen puuttumisessa tarvitaan myös monialaista yhteistyötä.

Opettajat ja muu koulun henkilöstö tarvitsevat täydennyskoulutusta kiusaamisen ehkäisemiseen ja siihen puuttumiseen. Myös oppilas- ja opiskelijahuoltoa on vahvistettava kiusaamisen ehkäisemisen ja siihen puuttumisen parantamiseksi. Oppilaille annettava oikeuskasvatus, empatia- ja vuorovaikutuskasvatus ja mediakasvatus ovat tärkeitä kiusaamisen ehkäisemisen keinoja. Oppilailta tulee säännöllisesti kuulla kiusaamisen esiintyvyydestä ja koulun ilmapiiristä ja heidän tulee olla mukana kiusaamisen ehkäisyn suunnittelussa, toteutuksessa ja seurannassa.

MLL ei pidä koulukiusaamisen kirjaamista rikoslakiin omana rikosnimikkeenään perusteltuna. Rikoslain kirjaus ei helpottaisi kiusaamistapausten selvittämistä, vaan hidastaisi ja monimutkaistaisi sitä.

MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITTO

Rikosprosessi on monipolvinen, raskas ja hidas. Se, että kiusaamista on tapahtunut, ei vielä tarkoita sitä, että poliisi tutkisi asian ja veisi sen syyttäjälle, syytättäjä nostaisi syytteen ja tuomioistuin antaisi langettavan tuomion asiassa. Huomattava osa kiusaamisen tunnusmerkistön täyttävistä rikoksista jäisi käytännössä tuomitsematta. On syytä todeta, että sekä poliisi, syyttäjät ja tuomioistuimet ovat Suomessa aliresursoituja, mikä merkittävällä tavalla vaikeuttaisi kiusaamistapausten rikosprosessuaalista käsittelyä. Nämä toimijat ovat myös etäällä koulujen ja oppilaitosten arjesta, mikä heikentää kiusaamistapausten käsittelyn edellytyksiä niiden toiminnassa.

Rikoslakiin kirjaaminen voisi nostaa kynnystä kertoa kiusaamistapauksista ja siten vaikeuttaa kiusaamiseen puuttumista, koska prosessi olisi hidas, raskas ja monipolvinen ja sen lopputulos hyvin epävarma.

Kiusaamisrikoksen suhde muihin rikoksiin, kuten pahoinpitelyrikoksiin, aiheuttaisi soveltamisongelmia. On mahdollista, että rikosoikeudellinen suhtautuminen koulukiusaamiseen lievenisi nykyiseen tilanteeseen verrattuna, kun koulukiusaamisesta olisi oma rikosnimikkeensä eikä siitä välttämättä enää tuomittaisi esimerkiksi pahoinpitelyrikoksena.

On syytä huomata, että sekä yleensä kiusattu että kiusaaja tarvitsevat apua. Rikoslain kirjaus ei helpottaisi avun saamista. Lapsen ja nuoren kannalta oleellista on psykososiaalinen tuki ja että aikuiset tukisivat ja auttaisivat tilanteiden ratkaisemisessa ja vertaissuhteiden vahvistamisessa, turvallisen kouluilmapiirin rakentamisessa ja oppilaiden osallisuuden vahvistamisessa.

Koulukiusaamiseen puuttumista on vahvistettava myös alle 15-vuotiaiden oppilaiden osalta. Koulukiusaamisen kirjaaminen erillisenä rikosnimikkeenä rikoslakiin ei tätä tavoitetta edistä.

Kiusaamisen rikosoikeudellinen määrittely on hankalaa ja monet yleiset ja vakavat kiusaamisen muodot jäisivät koulukiusaamisen rikosnimikkeen ulkopuolelle. Esimerkiksi lapsen sulkeminen ulos ryhmästä on yleinen ja vakava kiusaamisen muoto. Kukaan ei moikkaa, puhu, halua olla kaveri. Tämä ei jatkossakaan täyttäisi rikoksen tunnusmerkistöä, vaikka on julmaa ja hyvin vahingollista. On myös tunnistettava, että kiusaaminen ei yleensä rajoitus vain kouluympäristöön, vaan se jatkuu myös verkossa. Tutkimusten valossa ei ole enää mielekästä erottaa nettikiusaamista ja koulukiusaamista toisistaan. **Kiusaamisen määrittely koulukiusaamiseksi on monissa tilanteissa vaikeaa. Kiusaaminen voi esimerkiksi liittyä johonkin aivan muuhun asiaan tai tilanteeseen, mutta henkilöt tuntevat toisensa koulun kautta.** Tulkittaisiinko tilannetta silloin koulukiusaamisena?

Mannerheimin Lastensuojeluliitto, lapsiasiavaltuutettu, Keski-Suomen ELY-keskus sekä Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto tekivät vuonna 2013 aloitteen vastaaville ministeriöille, eduskunnan sivistysvaliokunnalle ja opetushallitukselle koulukiusaamiseen puuttumisen tehostamiseksi. Tämä aloite on edelleen ajankohtainen monilta osin. Aloitteessa ehdotettiin, että

• Opetus- ja kulttuuriministeriö selvittää kattavasti koulukiusaamiseen puuttumisen oikeusturvakeinoja ja niiden vaikuttavuutta. Selvityksessä tulisi myös vertailla eri maissa käytössä olevia keinoja.

• Perusopetuslakiin lisätään säännökset koulukiusaamisen puuttumisen menettelytavoista ja vastuuhenkilöistä. Lähtökohtaisesti koulukiusaamistapaukset tulisi selvittää koulussa. Kouluissa tulee olla selkeät, lapsen etua toteuttavat toimintamallit erimielisyystilanteisiin.

• Kiusaamistilanteisiin soveltuvia keinoja ovat rikos- ja riita-asioiden sovittelumenettelyn kehittäminen sekä säädökset, jotka takaisivat oikeuden saattaa kiusaamisasia koulussa käsiteltäväksi. Koulun tekemän ratkaisun lainmukaisuus tulisi myös voida saattaa ulkopuolisen viranomaistahon arvioitavaksi.

Helsingissä 4.4.2022

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry

Milla Kalliomaa
pääsihteeri

Esa Iivonen
johtava asiantuntija

Paula Aalto
Kouluyhteistyön ja digitaalisen nuorisotyön päällikkö

Anna-Kaisa Hiedanniemi
Kouluyhteistyön suunnittelija